

О. Булдакова

Київський національний університет ім. Т. Шевченко, Україна

«ІМПЕРАТОРСЬКА» ТА «КОРОЛІВСЬКА» КОНЦЕПЦІЯ ВЛАДИ: ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ЗА ЧАСІВ УТВЕРДЖЕННЯ ДИНАСТІЇ КАПЕТИНГІВ (кінець X – перша половина XI ст.)

У статті представляються дві політичні моделі влади – «імперська» та «королівська», які займали центральне місце у царині суспільно-політичної думки середньовічної Європи, а також з'ясовується їх роль у процесі утвердження на французькому троні перших представників династії Капетингів.

Ключові слова: Геласій, вчення «про дві влади», закон, Капетинги, Божа милість, престолонаслідування, принцип виборності, коронування і помазання, «божий мир», королівські права, Герберт Орійакський, християнська імперія.

В епоху утвердження влади перших Капетингів продовжувала зберігати актуальність політична доктрина, висунута папою Геласієм I наприкінці V ст. Вона була сформульована понтифіком у посланні візантійському імператорові Анастасію I (491 р.) і отримала назву вчення «про дві влади» – духовну владу Церкви і мирську владу государів [1, Col. 42], [2, с.167]. Відповідно до цього вчення духовна і світська влади були розділені Христом з причини слабкості людської природи. Оскільки кожна з цих влад отримувала свій авторитет від Бога, вони обидві у сферах своєї діяльності залежали від Всевишнього і зобов'язувалися Їм підтримувати одна одну. Не випадково іншою назвою доктрини Геласія є «теорія двосічного меча»: у її рамках світські правителі повинні підкорятися єпископам у справах духовного порядку, а єпископи – государям у справах мирських. Проте духовна влада представлялася Геласію більш важливою і відповідальною порівняно зі світською, оскільки саме священники зобов'язані на Страшному Суді давати звіт за царів. Папа також вважав, що Христос піддав духовенство важкому випробуванню, наказавши клірикам не втручатися в те, що знаходиться не в їх віданні. Що ж до питання організації інституту Церкви, згідно з уявленнями Геласія I, її незаперечним главою є римський понтифік, за яким закріплено право призначати, звільняти і контролювати рішення інших єпископів, Папа також правомочний приймати певні рішення без урахування думки соборів. Крім того, Геласій стверджував, що Римський престол має право приймати апеляції від усіх церков, але при цьому жодна з них не може скаржитися на його рішення [3, с. 151-154]. Владні претензії Геласія I були оцінені 13 травня 495 р. на соборі 70 єпископів в Римі, де понтифіка першим з Пап вітали як «намісника Христа на землі».

Омріяний Папою союз церкви і держави почав складатися у франкському королівстві в період правління Піпіна Короткого. Його спадкоємець Карл Великий теж добре розумів вигоди такого альянсу і всіляко сприяв його зміцненню. Але в умовах значного посилення імператорської влади, цей союз став помітно схилитися в бік Карла, який повною мірою використовував Церкву як ідеологічний інструмент, при цьому він не дозволяв клірикам безпосередньо втручатися у політичні справи. Таким чином розвиток отримала ідея, що виправдовувала верховенство влади світського правителя і створювала образ християнського імператора як богообраного володаря земного світу, захисника порядку і Церкви. Так, наприкінці VIII – першій половині IX ст. на основі доктрини Геласія

стала складатися її каролінгська версія. Витоком формування, крім геласіанського вчення, стали біблійні оповіді, присвячені особі царя Давида, а також політичні ідеї Августина Блаженного, викладені у творі «Про град Божий».

На час приходу до влади династії Капетингів альянс церкви та світської влади по суті припинив своє існування, перетворившись в однополярну владну систему. Навіть обрання на церковні посади стало правом короля та інших представників світської влади (право інвеститури). Римським понтифікам довелося погодитися з тим, що єпископів і абатів призначає король, а за церковниками зберігається лише право затвердження оголошених ним кандидатур. Тим не менш, вчення «про дві влади» продовжувало відігравати роль базової ідеології і в цю добу, така можливість його використання пояснювалася насамперед неясністю авторського уявлення про кордони між духовною і земною сферами здійснення влади. У своєму світському варіанті ідея влади встигла виявитися в діапазоні від «імперської» версії часів Карла Великого до «королівської», часів його останніх нащадків. Саме в цих двох варіантах вона і була використана в процесі боротьби між Каролінгами і Робертинами-Капетингами на межі X – XI ст.

Після несподіваної смерті молодого та бездітного Людовика V, останнього представника старшої гілки Каролінгів, найвірогіднішими претендентами на французький трон стали Карл Лотаринзький, рідний дядько Людовика, і Гуго Капет, представник роду Робертинів, з якого вже тричі обиралися французькі королі. Біля вільного французького трону у цей час скупчився цілий ряд видних державних і церковних діячів – виразників певних політичних ідей: Адальберон Реймський і Герберт Орійакський, Адальберон (Асцелін) Ланський і Жерар Камбрейський, Аббон Флерійський і Фульберт Шартрський, опосередковано до цієї історії був залучений і чернець Дудон Сен-Канентський, в майбутньому – історик і біограф Нормандських герцогів. Цікаво, але кожен з цих людей залишив по собі твори, з яких історик може скласти уявлення про політичні пріоритети та ідеологеми того часу.

У момент вирішення проблеми престолонаслідування Карл Лотаринзький залишався підданим німецького імператора; в 979 р. він отримав в лен від свого сюзерена Нижню Лотарингію. При цьому він виступав як відвертий ворог Оттона II і бажав повернути собі старі каролінзькі володіння і у Верхній Лотарингії. Але безпосередня залежність від Оттона робила Карла незручним правителем для французьких сеньйорів, крім того його шлюб з дочкою людини незначного походження також принижував гідність майбутнього монарха в очах баронів. Володіння Карла у самому французькому королівстві були мізерними і обмежувалися лише містом Ланом, де він майже не з'являвся. Водночас герцог Франції Гуго постійно знаходився при французькому дворі, виконуючи обов'язки радника короля Лотаря, а потім і його сина Людовика V.

Він підтримував дружні стосунки з німецькими імператорами Оттоном II і Оттоном III, до яких його активно підштовхував архієпископ Реймса Адальберон (з 969 по 989 рр.), котрий займав посаду королівського канцлера і був відкритим прихильником імператорської влади (саме за його протекцією в 981 р. Гуго відвідав двір Оттона II в Римі). Інтриги Адальберона були настільки очевидними, що призвели до відкритого розриву між Людовиком V та його канцлером. Людовик звинуватив Адальберона Реймського у зраді французькому престолу. В колі цього скандалу знаходився і Гуго. Лише смерть Людовика, що наступила 21 травня 987 р. врятувала проімперського ієрарха і допомогла Гуго зберегти власні позиції в середовищі французької знаті [4, гл. IV, 2-5]. У результаті його авторитет, шлюб з достойною претенденткою Аделаїдою Аквітанською, розмір володінь стали значущими аргументами в суперечці за трон.

На народних зборах у Санлісі, що відбулися 1 червня 987 р., Гуго Капета обрали королем. Перш за все, його кандидатура була підтримана Адальбероном Реймським і найближчим помічником та секретарем архієпископа Гербертом Орійакським, який повністю

поділяв політичні смаки свого патрона [4, гл. IV, 11-12; 5]. Завдяки зусиллям Адальберона на стороні Гуго опинилися найвпливовіші сеньйори королівства, що забезпечило його легітимне обрання. Після процедури обрання була проведена процедура коронації, яка відбулася в Нуайоні 3 липня 987 р. Священним елеєм новообраного короля помазав сам Реймський архієпископ. Відповідно до існуючого звичаю саме від дня коронації рахувалися роки царювання монарха.

Ця епоха визнавала чотири джерела королівської влади: закон (право, засноване на традиції), Божу милість (король отримує владу від Бога, саме так вчив і Геласій), престолонаслідування і вибори. Перші два джерела – закон і Божу милість – легітимізували послух народу. Престолонаслідування гарантувало спадкоємність правління. Вибори, у свою чергу, були гарантією проти некомпетентності та невідповідності кандидата на королівський престол. Престолонаслідування мало домінуючу позицію, але з часу скинення Каролінга Карла Товстого у 887 р., принцип виборності неодноразово брав над ним гору. Предки Гуго Капета, герцоги Ед, Роберт і Рауль, за короткий час трічі займали французький трон, що, у свою чергу, свідчило про певну десакралізацію влади, суть якої в даному випадку полягала у визнанні того, що право на корону може отримати та династія, яка є найбільш прийнятною для світських і церковних сеньйорів.

Превалювання принципу виборності в умовах децентралізації влади у французькому королівстві, тим не менш, вимагало його виправдовування. Ріхер Реймський розповідає про те, як Гуго разом з архієпископом Адальбероном, який став виконувати роль ідеолога нової династії, намагався обґрунтувати своє право на владу [10, гл. IV, 11]. Але слід визнати, що подібне виправдання виглядало штучно, оскільки в межах спадкового принципу передачі влади тоді ще не існувало права первородства і головною умовою залишалося походження претендента. Слід також пам'ятати, що друге звинувачення висував ієрарх, повністю відданий імперії. Тому не дивно, що серед французької церковної та світської знаті було достатньо опозиційно налаштованих людей.

Найбільш жорстко проти Гуго виступав Сеґуїн, архієпископ Санса, який мав сміливість не бути присутнім ні на обранні, ні на коронації Капетінга, він також не став приносити Гуго клятви вірності. Про твердість позиції Сеґуїна свідчить лист Герберта, в якому він погрожував архієпископу санкціями з боку французького монарха, якщо 1 листопада 978 р. він знову відмовиться принести клятву Гуго і стати його васалом (?!). Проти Капета виступив і граф Альберт Вермандуаський, який намагався знайти прихист у герцога Нормандського Річарда I. Альберт відправив Річарду посланця з листом. За іронією долі цією людиною виявився не хто інший, як чернець Дудон Сен-Кантенський, який згодом прославився написанням твору «Про діяння перших герцогів Нормандських (860 – 1002)», в якому прославляв цю сильну північну династію, присвятивши його Адальберону Ланському [6].

Втім, коли Гуго утвердився на французькому троні, він на подив своїх радників не забажав стати васалом німецького імператора. Адальберон і його помічник Герберт робили неодноразові, але безуспішні спроби поставити Гуго у васальну залежність від Оттона II. Цей факт дає можливість припустити, що у Гуго, який прийшов до влади завдяки протекторату Саксонської династії, все ж було присутнє деяке уявлення про значущість королівської влади та її протиставленість імперії.

Ріхер Реймський також свідчить про те, що Гуго повадився гідно і у відносинах з Римськими папами. Захищаючи свої права, він безбоязно конфліктував з понтифіками з питання інвеститури. Будучи світським настоятелем двох аббатств – Сен-Мартен в Турі і Сен-Дені в Парижі, Гуго намагався не випустити з-під контролю все Турське архієпископство, а також інші великі єпархії та абатства Іль-де-Франса. Загалом, Гуго мав у своєму підпорядкуванні 15 єпархій, в межах яких в його владі знаходилося близько півсотні монастирів і парафій. По відношенню до них монарх вільно реалізовував право інвеститури і регалії. Більш того, королівські єпископства й абатства не завжди

знаходилися на території домену, завдяки цьому Гуго мав можливість реалізовувати свої права і на землях васалів. Але слід відзначити, що Гуго виявився щедрим господарем по відношенню до власних церков і монастирів.

Прикладом його благодійної діяльності може бути велика асамблея, що відбулася в Комп'єні в першій половині 988 р., де в присутності архієпископів Реймса, Лана, Буржа, Санса (Сегуїн згодом таки підкорився Гуго) і ряду світських володарів були підтверджені привілеї абатства Корбі і Сен-Коломб. 20 червня 988 р. Гуго Капет передав область Мезон-Альфур у власність абатству Сен-Мор-де-Фоссе, про що свідчить збережений диплом з королівською монограмою. Наприкінці грудня цього ж року Гуго Капет звернувся до Адальберона Реймського з проханням допомогти йому провести в підвладному йому монастирі Сен-Дені реформу, започатковану кльонійцями, і змістити з посади недостойного абата Роберта.

Але 23 січня 989 р. Адальберон помер, не встигнувши завершити цю справу. На користь Гуго говорять також королівські акти, які свідчать про численні дарунки монарха підопічним церквам і монастирям. Щедро політика короля дала відповідні результати. В знак подяки французькі клірики у своїй більшості стали на бік новообраного монарха, таким чином сприяючи виживанню королівській ідеї. Зокрема, прихильником Гуго був один з найавторитетніших абатів французького королівства Аббон Флерійській, який з метою підтримки нової королівської династії склав збірник канонів – «*Collectio canonum ad Hugonem et Robertum reges*» [7, Col. 476-506], присвятивши його молодому сину Гуго, молодому королю Роберту.

У таких обставинах папство мало у французькому королівстві лише відносну владу. Тим більше, що єпископи і абати в країні рекрутувалися із прошарку місцевих феодалів, а їх «вибори» відбувалися виключно за згодою короля. Навіть процедура посвячення в архієпископи не могла зробити ієрархів церкви «людьми» Папи, оскільки вони автоматично ставали «людьми» короля. Прикладом можливостей «королівського вибору» може служити історія зведення на Реймський архієпископський престол племінника Карла Лотаринзького Арнульфа. Незважаючи на те, що на це місце після смерті Адальберона претендував Герберт, Гуго віддав перевагу спадкоємцю Каролінгів. Дослідники цієї доби, зокрема Ф. Лот, вказують на дві причини такого вчинку Капета: по-перше, на те, що Гуго не влаштовували проімперські настрої Герберта, який мріяв про відновлення християнської імперії часів Карла Великого під верховенством саксонської династії Оттонів, і по-друге, на те, що він хотів послабити табір Каролінгів і в той же час «вибачитися» перед ними за узурпацію влади. Тому Гуго, зневаживши допомогою та інтересами Герберта, схвалив кандидатуру Арнульфа, який наприкінці лютого – початку березня 989 р. був обраний і посвячений в абатстві св. Ремігія, принісши французькому королю та його синові Роберту клятву [5, гл. IV, 27-28, 60], [8, с. 60]. Дійсно, для Гуго важливо було зберегти зв'язок з легендарною династією [5, гл. IV, 28]. Але коли Арнульф після свого обрання побажав отримати з рук Папи палій [5, гл. IV, 31], Гуго всіма силами намагався чинити опір його планам.

До політичних здобутків Гуго слід віднести його непросту перемогу над Карлом Лотаринзьким. Відстоюючи своє спадкове право, Каролінг спочатку зайняв Лан (988 р.), а потім, за допомогою свого племінника, архієпископа Арнульфа, і Реймс (990 р.). Під час цих подій французькі клірики підтримали свого короля на Санліському соборі [5, гл. IV, 51-59]. Наприкінці липня 990 р. посланці з листами від Гуго і більшості галльських єпископів вирушили до Риму, просити відсторонення Арнульфа за вчинене їм зрадлицтво [8, с. 202-203]. Проте папа Іоанн XV відмовив французам. Можна думати, що не тільки прекрасна білий кінь і багаті дари, задалегідь відправлені Іоану XV від особи Карла Лотаринзького, були підставою для того, що Папа не став сприяти Гуго, причину відмови слід шукати перш за все у політичній царині. Незважаючи на негативну реакцію

Іоанна XV [5, гл. IV, 95], у червні 991 р. церковний синод в Реймсі звинуватив Арнульфа у клятвoporушенні і відсторонив його від архієпископської кафедри, призначивши на це місце Герберта. Слід зазначити, що в рамках цього конфлікту досить ясно проявилось протистояння прибічників двох вищезначених концептів світської влади: «королівського» та «імперського». Прикладом протиборства ідей може служити мінливість поглядів одного з найактивніших учасників подій Герберта Орійакського.

У своєму творі «Реймський собор» (994 р.) він неодноразово висловлював думки, сповнені галіканськими настроями, в посланні до архієпископа Сегуїна Санського вдавався до жорсткої критики політики римського престолу, в листі до німецького єпископа Вільдерода скаржився на постійні втручання Папи у справи французької церкви, стверджуючи, що це дискредитує владу місцевих єпископів і загрожує самостійності держави. Але коли за клопотанням Оттона III в 999 р. Герберт зайняв папський престол, його погляди різко змінилися. Подібно своїм колегам він забажав здійснювати владу над усією католицькою церквою, більш того, він звернувся до відродження ідеї християнської імперії в її каролінзькому варіанті. Його вибір престольного імені був не випадковим, таким чином він хотів підтвердити те, що готовий відмовитися від теократичних домагань папства, і подібно Сильвестру I, визнати верховенство імператорської влади.

Історія підкорення Каролінгів завершилася в ніч з 29 на 30 березня 991 р. [5, гл. IV, 47-49]. Маючи певні досягнення в справі здійснення королівської влади, Гуго проте продовжував випробовувати відчутне протистояння з боку своїх могутніх васалів. Його влада в багатьох випадках залишалася формальною, оскільки більшість баронів королівства, легко визнавши сюзеренітет Гуго, не принесли йому васальну присягу. Обрання Гуго на царство шляхом виборів у свідомості французьких сеньйорів того часу аж ніяк не співвідносилось з фактом утвердження нової королівської династії. Обрання і коронування Гуго в точній відповідності з законами і звичаями часу так і не забезпечило повної лояльності його підданих. Протягом усього свого царювання першому з Капетингів доводилося постійно вести війни з непокірними васалами. Щоб зміцнити свою владу, Гуго був змушений звернутися до способу, який до нього винайшли його попередники Каролінги – обрання і коронації своїх нащадків за життя правлячого короля. Коронування п'ятнадцятирічного сина Гуго Роберта відбулося в Орлеані на Різдво 987 р. [5, гл. IV, 13]. Помазання юного короля священним елеєм відбулося 30 грудня в Реймському соборі. Ця церемонія, яка була пов'язана з реалізацією пануючої концепції божественного походження королівської влади, надалі забезпечила представникам нової династії необхідні сакральні права, що дозволило зберегти династію на престолі. Більшість істориків вважають це звернення до каролінзького способу закріплення влади основним політичним досягненням Гуго Капета.

Після смерті Гуго в 996 р. повновладним сувереном французького королівства став його син Роберт, якого згодом назвуть Благочестивим. Завдяки учительству Герберта Орійакського, він був високоосвіченою і глибоко віруючою людиною. Від батька ж Роберт успадкував розуміння свого особливого суспільного становища, пов'язаного з проходженням процедури коронації і помазання. Про це, зокрема, свідчить текст одного з королівських дипломів: «Відомо, що милістю Божою ми підносимося над усіма іншими смертними; так що слід всіляко намагатися коритися волі Того, Хто нас зробив першими» [9, р. 612]. Прикладом усвідомлення свого становища також може служити зустріч Роберта з імператором Генріхом II, що відбулася 6 серпня 1023 р. біля містечка Івуа, під час якої французький король ясно дав зрозуміти свою незалежну позицію [10, р. 58-59].

Роберт був здатний протистояти і папському престолу. Головним приводом критикувати французького короля для понтифіків було його подружнє життя. Розлучення з першою дружиною Розалією-Сюзанною було засуджено Григорієм V, ще більше обурення Папи

викликав другий шлюб короля, який у 996 р. одружився з Бертою Бургундською, його родичкою і кумою. У 988 р. Григорій V наклав на непокірного короля анафему. Анафему підтримав і Герберт Орійакський [5, гл. IV, 87-88], який наступного року вступив на римський престол. Тільки після 1001 р., коли Роберт розірвав і цей шлюб, він зняв з нього церковне покарання. Але весь цей час, відчуваючи постійний тиск з боку Риму, французький король знаходив у собі сили чинити так, як вважав за потрібне.

Його ж відносини з галльською церквою за прикладом батька були тісними і узгодженими. Король міг впевнено розраховувати на допомогу з боку церковних прелатів, як ідеологічну, так і матеріальну. Роберт зумів збільшити кількість королівських єпархій (на 5), в межах яких продовжував здійснювати свої права інвеститури і регалії. Він підтримав, ініційований церковними ієрархами, рух за «божий мир», ідея якого прийшла до Ль-де-Франсу з реформаційної Бургундії. Цей рух був покликаний забезпечити мир у країні в умовах потужної феодалної анархії шляхом обмеження прав лицарства і, відповідно, посилення авторитету короля. Роберт неодноразово брав найактивнішу участь у «соборах миру». У період його правління одноосібне право короля у справі збереження миру і наведення порядку відстоював єпископ Жерар Камбрейський, який очолював об'єднану єпархію Камбре-Аррас. У своїх трьох промовах, проголошених протягом 1023 – 1025 рр. на «соборах миру» в Бове, Дюе [11, s. 465-489] і Аррасі [12, Col. 1289-1309], він говорив на користь посилення позицій монарха і авторитету церкви. Ідея «божого миру» набула обґрунтування і в творчості єпископа Лана Адальберона. У своїй поемі «Кармен» [12], написаній незадовго до смерті у 1031 р. і присвяченій королю Роберту, Адальберон представив образ ідеальної християнської держави, в якій кожен суспільний стан, заради збереження соціальної гармонії, покликаний виконувати певні функції. Безпосередньо за королем Адальберон закріплював право охоронця миру і порядку в середині християнського суспільства за єпископами (на противагу Аббону Флерійському, який відстоював права чернецтва) – право йому радити. Однак слід зазначити, що в більш ранній біографії Ланського єпископа були факти, які аж ніяк не узгоджувалися з його подальшою підтримкою королівської влади.

У 995 р. Адальберон намагався передати французьке королівство Оттону III і це незважаючи на те, що він неодноразово отримував допомогу Гуго Капета в боротьбі за Ланську кафедру. Пояснювалася позиція єпископа тим, що він був близьким родичем проімперськи налаштованого Адальберона Рейнського, а також у школі абатства Святого Ремігя слухав лекції Герберта. Однак слід визнати, що Жерар і Адальберон були майже єдиними, хто відстоював пріоритет королівської влади у справі забезпечення миру. Більшість французьких прелатів (наприклад, єпископи Бове і Суассону) в умовах реальної слабкості монаршої влади, право наведення порядку поширювали і на інших сеньйорів французького королівства.

Щоб зберегти владу і продовжити династію, Роберт Благочестивий знов таки пішов за прикладом батька. 9 червня 1017 р. у Реймському соборі він коронував свого старшого сина Гуго, народженого в третьому шлюбі з Констанцією Арльською. Однак Гуго помер у молодому віці, тоді Констанція побажала, щоб французький трон зайняв її молодший син Роберт, ігноруючи право другого за народженням сина Генріха. Оскільки спадкування в порядку старшинства не було тоді правилом, сеньйори і єпископи королівства опинилися у великій скруті. Наприклад, єпископ Фульберт Шартрський підтримував кандидатуру Генріха, але коли настав час його коронації (14 травня 1027 р.) він вирішив за краще взагалі не приїжджати в Реймс. Тим не менш, своєчасне проведення процедури коронації дозволило Генріху I утриматися на троні, коли після смерті Роберта Благочестивого Констанція Арльська відновила свої спроби коронувати молодшого сина Роберта.

При третьому з Капетингів королівська влада залишалася, як і раніше, слабкою. Але на його правління припадає вже деякий економічний підйом, пов'язаний з відродженням старих французьких міст, таких як Руан, Ліон, Бордо, Тулуза, Марсель, податки з яких стали приносити королю додатковий дохід і частково сприяти зміцненню його авторитету. Так Генріх I вже міг мріяти про збільшення територій, на які б поширювався його вплив. Він неодноразово висловлював свої претензії до Лотарингії, а у 1055 р. зумів приєднати до свого домену графство Санс.

Як і його предки, Генріх I вважав за необхідне демонструвати свою незалежність відносно німецького імператора, з яким вів війни на східних кордонах свого королівства. Але все ж таки він не зміг утримати в межах своєї країни королівство Бургундія, яке відійшло Германії у 1032 р. Однак це не завадило йому у 1043 р. на зустрічі з Конрадом II в Івуа висунути звинувачення у незаконному обранні.

Також незалежно він вів себе і з римським престолом. Один з найбільш авторитетних кардиналів-реформаторів Риму Гумберт Муайєнмутьєрський, який відстоював ідею верховенства Пап та підпорядкованості їм світських властей, різко засуджував Генріха I за те, що той продає церковні посади і здійснює акти інвеститури. З цього приводу він писав: «Потрібно бажати французькому королю, цьому синові жаху, цьому антихристу, новому Юліану, якнайшвидшого зникнення, щоб він не міг увічнити своїх нечестивих справ і садити на єпископські, священницькі та монастирські місця своїх улюбленців-пройдисвітів». Його також обурювало головування короля на соборах та втручання у вирішення церковних проблем [13, р. 100-253]. Але ці обурення мало зачіпали короля, або взагалі не впливали на нього. З власною церквою Генріх I здебільшого жив у злагоді. Щоб полегшити собі задачу встановлення порядку в країні, Генріх підтримував церковну ідею «божого перемир'я», яка не тільки сприяла укріпленню авторитету церкви, але й розширювала його власні можливості у насадженні «божого миру». Принципи «божого перемир'я» у французькому королівстві вперше були проголошені на церковному соборі в Провансі у 1041 р.

Тим не менш, миротворчі зусилля Генріха I неодноразово натикалися на супротив французьких сеньорів. Найбільш серйозними противниками французького короля були граф Блуа Ед і герцог Нормандії Вільгельм, майбутній король Англії. Враховуючи ці обставини, Генріху знову довелося вдаватися до випробуваного методу збереження влади: в 1059 р. на з'їзді французької знаті був обраний королем його семирічний син Філіп, народжений у шлюбі з Ганною Київською.

Так, у першій половині XI ст., у період утвердження королів з династії Капетингів, ідеологи нової династії продовжували спиратися на комплекс політичних уявлень, які були сформульовані ще в ранньохристиянські часи, зокрема в V ст., такими видатними діячами Церкви, як гіпонський єпископ Августин Блаженний та римський папа Геласій I. Втім, ці уявлення не мали усталеного виду перш за все тому, що самі вчені не змогли чітко визначити сфери впливу двох влад земного світу – священства та світських государів і, по-друге, тому, що реальна політична ситуація постійно змінювалася. Першим Капетингам прийшлося встановлювати свою владу у французькому королівстві в обставинах, коли загострилася ситуація з визнанням «імперського» і «королівського» концепту світської влади. Прибічником імперського образу християнського світу виступила Римська церква на чолі з понтифіками, оскільки її ієрархи продовжували підтримувати каролінгську модель розподілу влади в суспільстві. Час кардинальних реформаційних змін для Церкви ще не настав, але вона вже почала жити клонійськими ідеями, спрямованими на відновлення власного авторитету і владних позицій, це також не покращувало умови для ствердження нової династії. Інтереси французького короля, на щастя, розділила місцева галіканська церква, яка значно сильніше відчувала і цінила зв'язок зі своїм монархом, ніж з Папами. Незважаючи на ідеологічні, позиційні і фінансові переваги імперсь-

кої партії, Гуго Капету вдалося не тільки втриматися на тільки що зайнятому троні, але й забезпечити передачу влади своїм спадкоємцям. І хоча неможливо розглядати правління перших трьох королів як правління, що мало державний характер, заперечувати розуміння ними значущості і особливості королівського статусу було б несправедливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Migne J. Episcopus Gelasius Augustam Anastasia / ed. J. Migne // Patrologiae cursus completus. Series latina. – P., 1853. – Т. LIX.
2. Письмо папы Геласия I к восточно-римскому императору Анастасию (491 – 518 гг.) / [Пер. с лат. Н.Ф. Ускова.] // Антология мировой правовой мысли. Т. 2. – М. : Мысль, 1999.
3. Задворный В.Л. Сочинения Римских понтификов эпохи поздней Античности и раннего Средневековья (I – IX вв.) / Задворный В.Л. – М. : Изд-во францисканцев, 2011. – 495 с.
4. Рихер Реймский. История / Рихер Реймский. – М. : Росспэн, 1997. – Кн. IV.
5. Лот Ф. Последние Каролинги / Ф. Лот ; [пер. с фр. Ю. Дягилевой]. – СПб. : Евразия, 2001. – 320 с. – С. 60.
6. Migne J. Dudo decanus S. Quintini. De moribus et gesta primorum Normanniae ducum / ed. J. Migne // Patrologiae cursus completus. Series latina. – P., 1853. – Т. CXXI.
7. Migne J. Abbon de Fleury. Collectio canonum ad Hugonem et Robertum reges / ed. J. Migne // Patrologiae cursus completus. Series latina. – P., 1854. – Т. CXXXIX. – Col. 476-506.
8. Historiens de France. – Vol. X. – P. 612.
9. Raoul Glaber. Histoire universelle / Raoul Glaber, Ed. M. Prou. – P., 1886. – Liv. III, C. 2. – P. 58-59
10. Gesta episcoporum Cameracensium III // Monumenta Germaniae Historica. SS, VII. – Hannover, 1846. – S. 465-489.
11. Migne J. Acta synodi Attrebatensis manicheos (1025) / ed. J. Migne // Patrologiae cursus completus. Series latina. – Т. CXLII. – Col. 1289-1309.
12. Carozzi C. Adalbéron de Laon. Poème au roi Robert / Éd. et trad. C. Carozzi. – P. : les Belles Lettres, 1979.
13. Humbert. Libri tres Adversus simoniacos III / Humbert // Monumenta Germaniae Historica. LL. 1. – Hannover, 1846. – S. 100-253.
14. Havet J. Les lettres de Gerbert / ed. par J. Havet. – P., 1889.
15. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых / [Пер. М. Стасюлевича]. – СПб., 1864. – Т. II.
16. Latouche R. Richeri Historiarum, libri III / Ed. R. Latouche. – V. II. – P., 1937.

О. Булдакова

«Императорская» и «королевская» концепция власти: использование политических моделей во время утверждения династии Капетингов (конец X – первая половина XI ст.)

В статье представляются две политические модели власти – «имперская» и «королевская», которые занимали центральное место в области общественно-политической мысли средневековой Европы, а также выясняется их роль в процессе утверждения на французском троне первых представителей династии Капетингов.

Ключевые слова: Геласий, учение «о двух властях», закон, Капетинги, Божья милость, престолонаследие, принцип выборности, коронование и помазание, «божий мир», королевские права, Герберт Ориакский, христианская империя.

The article presents two political models of power – «imperial» and «royal», which occupied a central place in the field of social and political thought of medieval Europe, and it turns out their role in the approval process to the French throne the first representatives of the Capetian dynasty.

Key words: Gelasius, teaching «two authorities», law, Capet, God's mercy, succession, the principle of election, coronation and anointing, «God's world», the royal law, Herbert Oriyaksky Christian empire.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014.